

Aleksandra Brzozowska
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Otwarte zasoby wiedzy na przykładzie łódzkich jednostek naukowych ze szczególnym uwzględnieniem Uniwersytetu Łódzkiego

Open resources of knowledge illustrated with an example of scientific institutions in Lodz with particular focus on the University of Lodz

Streszczenie

W artykule poruszono tematykę otwartych zasobów wiedzy, które są udostępniane przez łódzkie jednostki naukowe. Referat obejmuje charakterystykę zasobów Open Access, na które składają się: czasopisma naukowe, repozytoria wiedzy (istniejące – Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility (ECNIS)) i te, które są w trakcie tworzenia – repozytorium UŁ, repozytorium Politechniki Łódzkiej), biblioteki cyfrowe oraz inne bazy udostępniające w internecie zawarte w nich treści. Zostaną również przedstawione zagadnienia związane z procesem tworzenia lub przekształcania czasopism do modelu OA, finansowania, indeksowania oraz rozwiązania praw autorskich tych zasobów. W artykule zostaną zaprezentowane wyniki ankiety przeprowadzonej na Uniwersytecie Łódzkim, których celem będzie pokazanie znajomości zagadnienia Open Access wśród pracowników naukowych uczelni. Zostanie poruszony temat repozytorium instytucjonalnego UŁ tworzonego przez Uniwersytet Łódzki i Bibliotekę Uniwersytecką, które będzie zbierało i przechowywało publikacje naukowe i materiały dydaktyczne pracowników UŁ. Zostanie również dokonana charakterystyka czasopism naukowych Open Access redagowanych i tworzonych przez łódzkie jednostki naukowe, m.in. Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Instytut Biopolimerów i Włókien Chemicznych, Uniwersytecki Szpital Kliniczny im. Wojskowej Akademii Medycznej. Założeniem referatu jest przedstawienie rozwoju zasobów wiedzy dostępnych na zasadzie OA, szczególnie w łódzkim środowisku naukowym.

Słowa kluczowe: otwarte zasoby wiedzy, Open Access, czasopisma elektroniczne, repozytoria, biblioteki cyfrowe

Abstract

The purpose of this article is to discuss the issue of open resources of knowledge that are made available by scientific institutions in Lodz. The paper comprises characterisation of Open Access resources including scientific periodicals, scientific repositories (already existing ones such as ECNIS and those in the process of being set up, e.g. the repositories of Lodz University and the Technical University of Lodz), digital

libraries and other databases offering on-line access to their resources. Other issues presented in the article are: the process of creating or modifying periodicals for the purposes of the Open Access model, financing, indexing and solutions for copyrights regarding such resources. The paper also includes the results of a survey done at the University of Lodz, the purpose of which was to demonstrate how much the university's research and academic staff know about the subject of Open Access. The article will also discuss the institutional repository which is being created by the University of Lodz and the Library of the University of Lodz, and whose function will be to collect and store scientific publications and didactic materials by employees of Lodz University. The article will also present characterisation of scientific Open Access periodicals edited and created by scientific institutions in Lodz, inter alia the University of Lodz, the Institute of Biopolymers and Chemical Fibres, the Institute of Paediatrics (the Medical University of Lodz), the Military Teaching Hospital, and the Medical University of Lodz. The main purpose of the article is to demonstrate the development of Open Access-based resources of knowledge, especially in the scientific community of Lodz.

Keywords: open resources of knowledge, Open Access, digital periodicals, repositories, digital libraries

Rozwój otwartych zasobów wiedzy przynosi w konsekwencji pojawienie się nowych form kształcenia, komunikowania naukowego, rozpowszechniania i udostępniania wyników pracy naukowej. Dokonujące się zmiany technologiczne i rozwój internetu pomagają instytucjom naukowym dostosować się do oczekiwań społeczeństwa informacyjnego oraz mają istotny wpływ na likwidację licznych ograniczeń w dostępie do wiedzy. Działania ruchu Open Access na rzecz otwartości nauki propagują możliwość nieodpłatnego korzystania ze źródeł wiedzy i dziedzictwa kulturowego. Definicja BBB Open Access Petera Saubera mówi o tym, że *dostęp do literatury Open Access musi być bezpłatny dla wszystkich użytkowników, którzy mają dostęp do internetu. Wszystkie zastosowania służące celom naukowym, czyli czytanie, zapisywanie na dysku komputera, kopiowanie, dystrybuowanie, drukowanie, przeszukiwanie i linkowanie, są dozwolone. Jedyne ograniczeniem narzuconym na użytkownika jest poprawne cytowanie i określenie autorstwa prac*¹.

Łódzkie jednostki naukowe również włączyły się w realizację projektów związanych z dostarczaniem wiedzy w modelu otwartego dostępu. Dlatego też łódzkie uczelnie i instytucje naukowo-badawcze rozwijają otwarte zasoby wiedzy przez tworzenie czasopism Open Access, repozytoriów, bibliotek cyfrowych oraz innych zbiorów publikacji naukowych.

---

¹ P. Suber, Praising progress, preserving precision, *SPARC Open Access Newsletter*, nr 77, 2 września 2004 [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/09-02-04.htm>.

Czasopisma

W ostatnich latach obserwuje się znaczny rozwój czasopiśmiennictwa elektronicznego. Coraz częściej obok tradycyjnej formy drukowanej wydawnictwa ciągłego współistnieją odpowiedniki elektroniczne, a nawet czasami zespoły redakcyjne decydują się na wersję elektroniczną, rezygnując z drukowanej. *Czasopisma elektroniczne to wydawnictwo ciągle opublikowane w postaci elektronicznej i możliwe do odczytu za pomocą komputera*². Jeśli są publikowane w modelu otwartym, należy również zaznaczyć, że za ich udostępnianie nie pobiera się opłat ani od czytelników, ani od instytucji, dzięki którym czytelnicy z nich korzystają. Istotne znaczenie ma tutaj forma komunikacji wykorzystująca media elektroniczne – oznacza to, że dany periodyk ma możliwość dotarcia do większej grupy odbiorców, niż w formie drukowanej. Celem publikacji naukowej jest to, aby była czytana, dyskutowana, a co za tym idzie cytowana, dlatego wydawanie czasopisma w wersji elektronicznej w otwartym dostępie jest bardzo korzystną formą dystrybucji.

Analizie poddano 16 tytułów czasopism powstających w obrębie wydziałów Uniwersytetu Łódzkiego (tab. 1) oraz 10 tytułów czasopism z innych łódzkich jednostek naukowych (tab. 2), udostępniających w modelu Open Access pełne wersje tekstowe artykułów (pliki PDF) w nich publikowanych (czasopisma, które udostępniają on-line archiwum zawierające spisy treści i abstrakty poprzednich numerów, nie są przedmiotem tego artykułu). Przeważającą część stanowią czasopisma udostępniane w modelu zdublowanego Open Access, co oznacza, że czasopismo jest umieszczane w sieci i jednocześnie udostępnia się jego wersję drukowaną, nadal sprzedawaną w prenumeracie³.

Czasopisma uniwersyteckie można podzielić na trzy grupy:

- 1) Czasopisma w wersji drukowanej (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego) i elektronicznej (Wydawnictwo Versita): „Lodz Papers in Pragmatics”, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe”, „Ecohydrology & Hydrobiology”, „European Spatial Research and Policy”, „Tourism/Turyzm”, „Research in Language”, „The Old and New Concepts of Physics”, „Folia Biologica et Ecologica”.
- 2) Czasopisma w wersji drukowanej (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego) i elektronicznej (jednostki UŁ): „Bulletin of the section of Logic”, „Folia Librorum”, „Folia Mathematica”, „Gospodarka w Praktyce i Teorii”, „Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej. Kęrowce”.
- 3) Czasopisma w wersji elektronicznej (jednostki UŁ): „Qualitative Sociology Review”, „Przegląd Socjologii Jakościowej” oraz „Hybris”.

² A. Drabek, Polskie czasopisma Open Access – próba charakterystyki. *Biblioteka Nostra*, 2009, nr 3/4, s. 43.

³ Por. M. Nahotko, *Naukowe czasopisma elektroniczne*, Warszawa 2007, s. 100.

W pierwszej grupie znajdują się czasopisma, które w procesie wydawniczym i dystrybucji wersji elektronicznej korzystają z usług wydawcy komercyjnego, zapewniającego oprogramowanie i sprzęt informatyczny pozwalający na utrzymanie i dostarczanie zawartości czasopisma oraz na dostarczanie plików metadata na potrzeby indeksowania czasopisma przez serwisy abstraktowe. Zajmuje się on również wydaniem i rejestrowaniem DOI. Redakcja czasopisma dokonuje opłaty za świadczone usługi publikacji elektronicznej wydawcy. Po rozwiązaniu lub wygaśnięciu umowy wydawniczej pliki nie są utrzymywane w rozwiązaniach informatycznych; tak się dzieje obecnie z jednym z czasopism, które tymczasowo się nie ukazuje. Po rozwiązaniu umowy z wydawcą archiwalne numery „The Old and New Concepts of Physics” są dostępne na stronie internetowej czasopisma, zostały usunięte z platformy wydawcy. Dlatego też redakcje czasopism powinny posiadać kopie, które w takiej sytuacji można udostępnić czytelnikom. Zawartość czasopism często jest rozproszona, część numerów, które nie były objęte umową z wydawcą, jest dostępna na stronach wydziału bądź instytutu Uniwersytetu Łódzkiego lub na stronie internetowej Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego, np. „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe”. W wypadku czasopisma dwujęzycznego „Tourism/Turyzm” na platformie wydawcy zewnętrznego jest zamieszczona wersja anglojęzyczna, wersja polska jest natomiast wybiórczo dostępna na stronie internetowej publikacji (kilka artykułów z 2008 r.).

Drugą grupę tworzą czasopisma, które we własnym zakresie realizują program otwartości. Wersja cyfrowa jest zamieszczona na stronach internetowych wydziałów, forma drukowana pozostaje zachowana i jest realizowana przez wydawnictwo uniwersyteckie (poza jednym przypadkiem, gdy Instytut Ekonomii sam wydaje periodyk „Gospodarka w praktyce i teorii”). Na uwagę zasługuje tutaj czasopismo „Bulletin of the Section of Logic”, które udostępnia czytelnikom na zasadach OA archiwa pełnych tekstów od 1978 r., a w niedalekiej przyszłości planowane jest otwarcie kolejnych numerów, tak aby stworzyć pełną kolekcję od pierwszego numeru z 1972 r.. Artykuły można wyszukiwać przez indeks autorów lub przez konkretny numer pisma. Czasopisma „Folia Mathematica” oraz „Gospodarka w Praktyce i Teorii” również są dostępne ze stron jednostek UŁ, udostępniają zawartość poszczególnych woluminów od 2003 r. Pełne wersje artykułów „Folia Librorum” są natomiast zamieszczone na stronie internetowej wydawnictwa UŁ (trzy roczniki: 2006, 2007, 2009). Ciekawym przykładem w tej grupie jest „Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej. Kręgowce” wydawany we współpracy z Zakładem Dydaktyki Biologii i Badania Różnorodności Biologicznej UŁ, a zamieszczony w wersji elektronicznej na stronie internetowej Sekcji Ornitologicznej Studenckiego Koła Naukowego Biologów Uniwersytetu Łódzkiego. Jest to rocznik ukazujący się od 1995 r., którego archiwalne numery zostały zeskanowane i zamieszczone na stronie tejże sekcji.

Trzecia grupa to czasopisma elektroniczne tworzone przez zespoły redakcyjne w Instytucie Socjologii i Instytucie Filozofii. Dostępne są ze stron interneto-

wych tych jednostek. „Qualitative Sociology Review”, „Przegląd Socjologii Jakościowej” oraz „Hybris” są czasopismami recenzowanymi, posiadają punktację MNiSW. Finansowane są przez uczelnię. Autorzy artykułów w nich opublikowanych nie ponoszą kosztów publikacji. W kwestii praw autorskich mamy tutaj dwa rozwiązania. W wypadku czasopism socjologicznych autorzy zachowują prawa autorskie, redakcja pisma „Hybris” wymaga natomiast od autorów podpisania oświadczenia, w którym upoważniają redakcję do nieodpłatnej publikacji artykułu w wersji elektronicznej na zasadzie wyłączności. Jasno sformułowane są procedury recenzowania nadesłanych artykułów.

Należy tutaj również wspomnieć o polityce wydawniczej Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego, które stosuje głównie zminimalizowany Open Access, dający możliwie kompletną informację o zawartości czasopisma w postaci spisów treści, z pełnymi opisami artykułów, słowami kluczowymi i abstraktami⁴. Dla wielu czasopism, które nie posiadają wersji elektronicznych oraz swoich stron internetowych, jest to forma pozwalająca na uzyskanie przez czytelników podstawowych informacji o publikacjach w nich zamieszczonych.

Po tej analizie nasuwają się pewne spostrzeżenia na temat funkcjonowania wersji elektronicznej czasopism. Ponieważ na Uniwersytecie Łódzkim nie przyjęto jednolitej polityki wydawniczej co do publikowania w modelu otwartym, dlatego redakcje czasopism uniwersyteckich mogą korzystać z różnych rozwiązań. Charakterystyczne jest to, że systematycznie zwiększa się liczba czasopism OA i że coraz częściej redakcje podejmują decyzję o udostępnianiu ich w sieci. Część z nich pozostaje jednakże tylko przy zamieszczeniu plików w odpowiednim formacie w sieci, nie zwiększając ich użyteczności przez dodatkowe działania. Nieliczne redakcje czasopism zamieszczają informację o indeksowaniu czy punktacji MNiSW. Artykuły rzadko posiadają cyfrowy identyfikator dokumentu elektronicznego DOI, który jest narzędziem usprawniającym identyfikację dokumentu i pomagającym w indeksowaniu cytowań w bazach danych. W wypadku uniwersyteckich czasopism OA numer DOI posiadają tylko artykuły z kilku tytułów: „Lodz Papers in Pragmatics”, „Ecohydrology & Hydrobiology”, „European Spatial Research and Policy”, „European Spatial Research and Policy”, „Research in Language” oraz „Tourism”. Spośród wszystkich czasopism dwa zamieszczone są w serwisie Directory of Open Access Journal (DOAJ): „Lodz Papers in Pragmatics” i „Qualitative Sociology Review”. Umieszczenie publikacji w różnego typu wyszukiwarkach i serwisach przynosi konkretne korzyści. Przede wszystkim ułatwia wyszukiwanie czasopism naukowych czytelnikom, bibliotekom, wydawcom i autorom oraz daje lepszy dostęp i większą rozpoznawalność.

Czasopisma tworzone przez pozostałe jednostki naukowe w Łodzi przyjęły dwa modele wydawania: wydawane są przez te jednostki (wersja drukowana i elektroniczna) lub przez wydawcę zewnętrznego (wersja drukowana i elektro-

---

⁴ Tamże.

niczna). W tej grupie periodyków znajdują się trzy, które posiadają wskaźnik *impact factor* (IF) – „Archives of Medical Science” (IF 1,012), „Przegląd Menopauzalny” (IF 0,241), „Fibres & Textiles in Eastern Europe” (IF 0,581) – co z pewnością je wyróżnia i służy ocenie oraz rankingowaniu. Często zamieszczone są informacje o liczbie punktów przyznanych przez MNiSW oraz o tym, gdzie dane pismo jest indeksowane. Czasopisma anglojęzyczne mają międzynarodowe zespoły redakcyjne. W kwestii praw autorskich w większości przypadków zostają one automatycznie i nieodpłatnie przeniesione na wydawcę, który umożliwia publikację i dystrybucję materiałów we wszystkich znanych formatach i na wszystkich polach eksploatacji. Wydawcy stosują model określany jako zdublowany OA. Niektóre czasopisma wydawane przez jednostki naukowe są dofinansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (np. „Techniczne Wyroby Włókiennicze”). Również wydawcy komercyjni są wspierani przez finansowanie z publicznych środków. Wydawnictwo Medyczne Cornetics uczestniczy w programie MNiSW Index Plus, który ma na celu umiędzynarodowienie i rozwój polskich czasopism wydawanych przez podmioty działające na rzecz nauki⁵. Cornetics jest wydawcą dwóch czasopism medycznych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, są to: „Polski Przegląd Kardiologiczny” oraz „Pediatric Review. Przegląd Pediatryczny”.

Repozytoria i biblioteki cyfrowe

W ostatnich latach obserwujemy tendencję wzrostową w tworzeniu repozytoriów. Dynamiczny rozwój sieci repozytoriów umożliwia szybką wymianę wiedzy i udostępnianie wyników badań, co ma istotne znaczenie dla rozwoju nauki. Uczelnie coraz częściej podejmują kroki w celu zachęcenia pracowników do zamieszczania swoich prac w otwartych repozytoriach. W styczniu 2008 r. Stowarzyszenie Europejskich Uniwersytetów (European University Association – EUA) przyjęło rekomendację grupy roboczej ds. otwartego dostępu, mówiącą o tym, że wszystkie uniwersytety europejskie powinny tworzyć repozytoria oraz że powinny narzucić wymóg swoim pracownikom umieszczania w nich dokumentów⁶. Łódzkie jednostki naukowe włączyły się w działania związane z rozwojem repozytoriów dziedzinowych i instytucjonalnych.

Repozytorium dziedzinowe to archiwum cyfrowe gromadzące zasób z określonej dziedziny wiedzy. W Łodzi otwartym repozytorium dziedzinowym jest Environmental (ECNIS) w Bibliotece Naukowej Instytutu Medycyny Pracy im. prof. Jerzego Nofera, którego twórcą i redaktorem jest dr Jolanta Przyłuska. Gromadzi ono dokumenty powstałe w czasie trwania projektu „Sieć Doskonałości

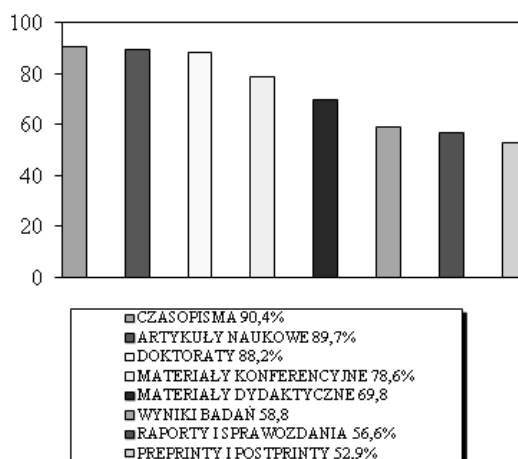
⁵ Wydawnictwo Cornetics [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], http://www.cornetis.com.pl/o_wydawnictwie.php.

⁶ J.W. Hofmokl, A. Tarkowski, B. Bednarek-Michalska, K. Siewicz, J. Szprot, *Przewodnik po otwartej nauce*, Warszawa 2009 [on-line]. [Dostęp 10.05.2011], s. 37, <http://otwartanauka.pl/wp-content/uploads/2010/01/przewodnik-po-otwartej-nauce.pdf>.

ECNIS Środowiskowe Uwarunkowania Nowotworów, Rola Diety i Indywidualnej Wrażliwości”. Publikacje zamieszczane są przez multidyscyplinarny zespół badawczy składający się ze specjalistów z różnych dziedzin, który prowadzi badania nad rakiem i jego uwarunkowaniami związanymi z dietą i czynnikami genetycznymi⁷. Główny zasób repozytorium stanowią artykuły naukowe (221), rozdziały z książek (31) oraz raporty (7). Autorzy prac udzielają organizatorom repozytorium licencji niewyłącznej na publikację prac.

Repozytorium instytucjonalne archiwizuje intelektualny dorobek instytucji, oprócz artykułów zawiera także doktoraty, materiały robocze i dydaktyczne bądź związane z funkcjonowaniem instytucji⁸. Taki rodzaj repozytoriów powstaje na Politechnice Łódzkiej i na Uniwersytecie Łódzkim. Cyfrowe Repozytorium Nauki (CYRENA) jest tworzone przez pracowników Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Będzie udostępniało i archiwizowało dorobek naukowy tej uczelni. Obecnie zasób tworzy kolekcja dysertacji doktorskich powstałych na politechnice oraz kolekcja książek dla osób niepełnosprawnych z różnych dziedzin nauki. Repozytorium ma charakter półotwarty, tzn. dostęp do pełnych tekstów jest częściowo ograniczony. Dokumenty deponowane są bezpośrednio przez autorów lub przez pracowników biblioteki.

Wykr. 1. TYPY DOKUMENTÓW DEPONOWANYCH W REPOZYTORIUM

Źródło: opracowanie własne.

⁷ J. Przyłuska, A. Radomska, R. Kłosiński, Budowanie repozytorium dziedzinowego – doświadczenia Biblioteki Naukowej Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi i Biblioteki Politechniki Łódzkiej. W: *IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7–8 grudnia 2007 r.* [on-line]. EBIB Materiały konferencyjne nr 18. [Dostęp 10.05.2011], http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/przyluska_radomska_klosinski.php.

⁸ M. Nahotko, dz. cyt., s. 103.

W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego trwają zaawansowane prace związane z tworzeniem instytucjonalnego repozytorium wiedzy, które będzie gromadziło i udostępniało materiały dydaktyczne oraz bieżący dorobek naukowy pracowników Uniwersytetu Łódzkiego. Będzie to platforma edukacyjna udostępniająca otwarte zasoby naukowe oraz integrująca uczelnię z innymi źródłami informacji naukowej. W związku z podjętymi pracami nad budową repozytorium wiedzy Uniwersytetu Łódzkiego na przełomie stycznia i lutego 2011 r. wśród pracowników naukowych UŁ przeprowadzono drogą elektroniczną badanie ankietowe, które miało na celu zbadanie znajomości zagadnienia Open Access oraz preferencji pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych co do typu zasobu archiwum cyfrowych dokumentów. Ankieta wykazała, że 73,5% badanych spotkało się z zagadnieniem OA w nauce, a 63,2% korzysta z czasopism naukowych OA, 50,7% z bibliotek cyfrowych i 20,5% z repozytoriów, ale tylko 20,6% ankietowanych publikuje w czasopiśmie OA lub repozytoriach. W sprawie miejsca deponowania prac naukowych w wersji elektronicznej badanie natomiast wykazało, że 57,5% ankietowanych nigdzie nie deponuje dokumentów, 17,1% robi to w bazach i repozytoriach poza uczelnią, na własnej stronie www zamieszcza dokumenty 14,2% badanych, a na stronie jednostki UŁ – 11,2%. W ankiecie pytano również o to, czy pracownicy naukowcy chcieliby deponować swój dorobek naukowy w repozytorium instytucjonalnym UŁ – 62,5% odpowiedziało „tak”, odpowiedzi „nie wiem” udzieliło 33% ankietowanych, zdecydowanie „nie” odpowiedziało 4,5%. 85,2% badanych opowiedziało się za dostępem bez ograniczeń do zdeponowanego zasobu. Na wykresie 1 przedstawiono, jakie typy dokumentów według pracowników Uniwersytetu Łódzkiego powinny tworzyć zasób repozytorium.

Wyniki ankiety pomogły osobom pracującym przy tworzeniu repozytorium rozpoznać preferencje pracowników naukowych i dostosować strukturę kolekcji do ich potrzeb. W pierwszym etapie prac w repozytorium zostaną zamieszczone artykuły naukowe i materiały konferencyjne pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, pełna kolekcja czasopisma „Folia Librorum” redagowanego wspólnie przez Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ oraz Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego, a także kolekcja dysertacji doktorskich objętych projektem digitalizacji, który ma być wdrożony w bibliotece. Następnie planowana jest promocja na poszczególnych wydziałach uniwersytetu i dalsze zamieszczanie dokumentów w archiwum.

Łódzkie repozytoria są tworzone przez pracowników bibliotek naukowych, korzystają z oprogramowania DSpace. Autorzy deponujący materiały udzielają jednostkom organizującym repozytoria standardowej licencji niewyłącznej. To nowe narzędzie do archiwizacji dokumentów umożliwia autorom aktywny udział w tworzeniu kolekcji, popularyzuje ich dorobek naukowy i promuje badania prowadzone w tych ośrodkach.

Biblioteki cyfrowe

W Łodzi w modelu otwartym działają trzy biblioteki cyfrowe: Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego, Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej oraz Biblioteka Cyfrowa Regionalia Ziemi Łódzkiej przy Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Łodzi. Ich główne cechy i zasady funkcjonowania są inne niż w repozytoriach, ale dzięki dostępowi do zbiorów bez ograniczeń dla użytkowników realizują cele otwartego dostępu. Do budowania kolekcji cyfrowych zastosowano oprogramowanie dLibra. Biblioteki należą do Federacji Bibliotek Cyfrowych. Bazowy zasób tych bibliotek stanowią kolekcje dziedzictwa kulturowego, w przeważającej części zamieszczane są dokumenty, do których prawa autorskie już wygasły. Biblioteka Cyfrowa Regionalia Ziemi Łódzkiej⁹ udostępnia archiwalia dotyczące Łodzi i regionu. Zasób tworzy kolekcja Regionalia Ziemi Łódzkiej, w której obrębie znajdują się książki i materiały regionalne. Publikowane są tutaj archiwalne czasopisma, dokumenty ikonograficzne, mapy oraz rękopisy. Obecnie biblioteka udostępnia 16 519 publikacji. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego¹⁰ udostępnia czytelnikom kolekcję XIX- i XX-wiecznych czasopism oraz wyselekcjonowane, cenne egzemplarze z kolekcji zbiorów specjalnych: muzykalia, zbiory ikonograficzne, zbiory kartograficzne i stare druki. Prowadzeniem biblioteki cyfrowej zajmują się pracownicy BUŁ. Obecnie zasób stanowią 1523 dokumenty, ale jest on systematycznie wzbogacany w miarę opracowywania kolejnych publikacji oraz w miarę możliwości finansowych jednostki. Zbiory o innym charakterze posiada Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej¹¹. Kolekcja zawiera czasopisma współczesne oraz XIX- i XX-wieczne, stanowiące wspólne europejskie dziedzictwo rozwoju techniki, oraz książki, rozprawy doktorskie i serie wydawnicze Politechniki Łódzkiej. Wśród nich znajdują się materiały dydaktyczne, prace doktorskie napisane i obronione na Politechnice Łódzkiej, skrypty, podręczniki akademickie oraz inne naukowe i popularnonaukowe publikacje. Planowane jest przeniesienie dokumentów stanowiących dorobek naukowy politechniki do repozytorium CYRENA.

Inne otwarte zasoby wiedzy

Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych w Łodzi¹² należy do sieci instytutów Polskiej Akademii Nauk (CBMiM PAN). Prowadzi badania

⁹ *Biblioteka Cyfrowa Regionalia Ziemi Łódzkiej* [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], <http://bc.wimbp.lodz.pl/dlibra>.

¹⁰ *Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego* [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/text?id=library-desc>.

¹¹ *Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej* [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra>.

¹² *Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych PAN* [on-line]. [Dostęp 17.04.2011], <http://www.cbmm.lodz.pl/>.

w dziedzinie chemii organicznej, chemii bioorganicznej oraz chemii i fizyki biopolimerów. W zakresie otwartych zasobów wiedzy w instytucie możemy wyodrębnić kilka zbiorów, które wpisują się w model otwartości. Na stronie internetowej tej jednostki naukowo-badawczej jest zamieszczony wykaz prac doktorskich wykonanych w CBMiM PAN w latach 1976–2011, wśród nich znajduje się kilka dokumentów w formie plików PDF z dostępem do pełnej zawartości. Niestety w chwili obecnej nie jest planowana budowa bazy doktoratów. Sprawozdania z działalności naukowo-badawczej są natomiast zamieszczane w wersji pełnotekstowej. Instytut uczestniczy również w realizacji trzech projektów w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka; na stronach internetowych tych projektów po zalogowaniu można uzyskać dostęp do dokumentacji związanej z badaniami. Centrum prowadzi Studium Doktoranckie, oferując uzyskanie stopnia doktora nauk chemicznych, w związku z czym planowane jest zamieszczenie materiałów do wykładów w formie elektronicznej.

Posumowanie

W łódzkich jednostkach naukowych w coraz szerszym zakresie udaje się realizować założenia otwartości w dostępie do wiedzy. Infrastruktura w postaci internetu zdecydowanie wpływa na rozwój komunikacji naukowej. Zmieniają się sposoby gromadzenia, przechowywania i udostępniania dokumentów, a użytkownik otrzymuje ogromne zasoby informacji. Stały i otwarty dostęp do zasobów wiedzy jest obecnie możliwy dzięki różnym rozwiązaniom informatycznym, jakimi są: biblioteki cyfrowe, repozytoria wiedzy, platformy czy bazy publikacji i wyników badań. Podstawę systemu naukowo-badawczego stanowi zdobywanie, rozpowszechnianie i wykorzystywanie wiedzy, a otwarte zasoby wiedzy z pewnością stymulują promowanie potencjału kadry naukowej, wspierają edukację, bibliotekom dają natomiast nowe narzędzia do zaspokajania potrzeb informacyjnych czytelników. Działania te wciąż jednak wymagają wsparcia merytorycznego i finansowego oraz regulacji prawnych.

Literatura

- [1] DRABEK, A., Polskie czasopisma Open Access – próba charakterystyki. *Biblioteka Nostra*, 2009, nr 3/4
- [2] NAHOTKO, M., *Naukowe czasopisma elektroniczne*, wyd. 1, Warszawa: Wydaw. SBP, 2007. ISBN 978-83-89316-73-8
- [3] SUBER, P., Praising progress, preserving precision, *SPARC Open Access Newsletter*, nr 77, 2 września 2004 [on-line]. [Dostęp 17.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/09-02-04.htm>
- [4] *Wydawnictwo Cornetis* [on-line]. [Dostęp 17.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.cornetis.com.pl/o_wydawnictwie.php

- [5] HOFMOKL, J.W., TARKOWSKI, A., BEDNAREK-MICHALSKA, B., SIEWICZ, K., SZPROT, J., *Przewodnik po otwartej nauce*, Warszawa 2009. [Dostęp 10.05.2011], Dostępny w World Wide Web: <http://otwartanauka.pl/wp-content/uploads/2010/01/przewodnik-po-otwartej-nauce.pdf>
- [6] PRZYŁUSKA, J., RADOMSKA, A., KŁOSIŃSKI, R., Budowanie repozytorium dziedzinowego – doświadczenia Biblioteki Naukowej Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi i Biblioteki Politechniki Łódzkiej. W: *IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7–8 grudnia 2007 r.* [on-line]. EBIB Materiały konferencyjne nr 18. [Dostęp 10.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/przyluska_radomska_klosinski.php
- [7] *Biblioteka Cyfrowa Regionalia Ziemi Łódzkiej*. [Dostęp 17.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://bc.wimbp.lodz.pl/dlibra>
- [8] *Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego*. [Dostęp 17.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/text?id=library-desc>
- [9] *Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej*. [Dostęp 17.04.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra>

Tabela 1

Wykaz czasopism Uniwersytetu Łódzkiego dostępnych w modelu Open Access

TYTUŁ CZASOPISMA	JEDNOSTKA UŁ	WYDAWCA WERSJI ON-LINE	WYDAWCA WERSJI DRUKOWANEJ	PEŁNE TEKSTY CZĘSTOTLIWOŚĆ
Lodz Papers in Pragmatics	Zakład Pragmatyki Językowej	Versita Open eISSN 1898-4436	Wydawnictwo UŁ print ISSN 1895-6106	Od 3/2007 półrocznik
Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe	Katedra Ekonomii	Versita Open eISSN:	Wydawnictwo UŁ print ISSN: 1508-2008	Od 1-2/2004 nieregularnie
Ecology and Hydrobiology	Uniwersytet Łódzki*	Versita Open eISSN 2080-3397	Wydawnictwo UŁ print ISSN 1642-3593	Od 1/2008 4 numery w roku
European Spatial Research and Policy	Wydział Nauk Geograficznych**	Versita Open eISSN: 1896-1525	Wydawnictwo UŁ print ISSN 1231-1952	Od 1/2009 półrocznik
Tourism/Turyzm	Instytut Geografii Miast i Turyzmu	Versita Open	Wydawnictwo UŁ ISSN 0867-5856	Od 2/2008 półrocznik
Research in Language	Katedra Języka Angielskiego	Versita Open	Wydawnictwo UŁ ISSN 1731-7533	Od 5/2007 rocznik
The Old and New Concepts of Physics	Instytut Fizyki	Usunięte z platformy Versita Open eISSN 1897-2357	Wydawnictwo UŁ print ISSN 1733-8026	Od 1/2004 do 4/2009 kwartalnik tymczasowo zamknięte
Folia Biologica et Ecologica	Wydział Biologii i Ochrony Środowiska	Versita Open	Wydawnictwo UŁ ISSN 1730-2366	Od 5/2009 nieregularnie, obecnie rocznik
Bulletin of The Section of Logic	Katedra Logiki i Metodologii Nauk	Instytut Filozofii	Wydawnictwo UŁ ISSN 0138-0680	Od 1/1979 kwartalnik

Folia Librorum	Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Biblioteka UŁ	Wydawnictwo UŁ	Wydawnictwo UŁ ISSN 0860-7435	Od 13/2006, nieregularnie
Folia Mathematica	Wydział Matematyki i Informatyki	Wydział Matematyki i Informatyki	Wydawnictwo UŁ ISSN 0208-6204	Od 1/2003 nieregularnie
Gospodarka w Praktyce i Teorii	Katedra Ekonomii Rozwoju	Instytut Ekonomii	Instytut Ekonomii ISSN: 1429-3730	Od 1/2006 półrocznik
Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej. Kregowce	Zakład Dydaktyki Biologii i Badania Różnorodności Biologicznej	Sekcja Ornitologiczna Studenckiego Koła Naukowego Biologów Uniwersytetu Łódzkiego.	Uniwersytet Łódzki ISSN 1897-3086	Od 1/1995 rocznik
Qualitative Sociology Review	Instytut Socjologii	Instytut Socjologii ISSN 1733-8077	–	Od 1/2005 3 numery w roku
Przegląd Socjologii Jakosciowej	Instytut Socjologii	Instytut Socjologii ISSN 1733-8069	–	Od 1/2005 3 numery w roku
Hybris	Instytut Filozofii	Instytut Filozofii ISSN 1689-4286	–	Od 1/2001 półrocznik

* Wydawane wspólnie z Międzynarodowym Instytutem PAN – Europejskim Regionalnym Centrum Ekohydrologii p/a UNESCO.

** Wydawane wspólnie z University of Groningen, Comenius University of Bratislava, Federal Office for Building and Regional Planning (Bonn).

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2

Wykaz pozostałych czasopism dostępnych w modelu Open Access

TYTUŁ CZASOPISMA	JEDNOSTKA NAUKOWA	WYDAWCA ON-LINE	PELNE TEKSTY ON-LINE	DRUK ISSN
Fibres & Textiles in Eastern Europe	Instytut Biopolimerów i Włókien Chemicznych	Instytut Biopolimerów i Włókien Chemicznych	Pełne teksty od nr 3/2002 r. dwumiesięcznik	Wersja drukowana ISSN 1230-3666
Progress on Chemistry and Application of Chitin and Its Derivatives	Polskie Towarzystwo Chitynowe Instytut Biopolimerów i Włókien Chemicznych	Polskie Towarzystwo Chitynowe	Pełne teksty od 2006 r. rocznik	Wersja drukowana ISSN 1896-5644
Journal of Applied Computer Science	Politechnika Łódzka, Wydział Fizyki Technicznej, Informatyki i Matematyki Stosowanej	Wydział Fizyki Technicznej, Informatyki i Matematyki Stosowanej	Pełne teksty od 2006 r. półrocznik	Wersja drukowana ISSN 1507-0360
Techniczne Wyroby Włókiennicze	Instytut Technologii Bezpieczeństwa „Moratex”	Instytut Technologii Bezpieczeństwa „Moratex”	Pełne teksty od 2008 r. kwartalnik	Wersja drukowana ISSN 1230-7491
Journal of Intercultural Management	Spoleczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania	Spoleczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania	Pełne teksty od 2009 r. półrocznik	Wersja drukowana ISSN 2080-0150

Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki w Łodzi. Teoria i Zastosowania Informatyki	Wyższa Szkoła Informatyki w Łodzi	Wyższa Szkoła Informatyki w Łodzi	Pełne teksty od 2006 r. nieregularnie	Wersja drukowana ISSN 1643-0689
Clinical and Experimental Medical Letters	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	International Scientific Literature, Inc.	Pełne teksty od 2005 r. kwartalnik	Wersja drukowana ISSN 1895-2089
Polski Przegląd Kardiologiczny	Klinika Kardiologii i Chirurgii Uniwersytet Medyczny w Łodzi	Wydawnictwo Cometics	Pełne teksty od 1999 r. dwumiesięcznik dostęp po zalogowaniu	Wersja drukowana ISSN 1507-5540
Przegląd Pediatriczny	Instytut Pediatrii Uniwersytet Medyczny w Łodzi*	Wydawnictwo Cometics	Pełne teksty od 2004 r. kwartalnik dostęp po zalogowaniu	Wersja drukowana ISSN 0137-723X
Archives of Medical Science	Uniwersytecki Szpital Kliniczny im. Wojskowej Akademii Medycznej – Centralny Szpital Weteranów	Termedia Publishing House	Pełne teksty od 2005 r. kwartalnik eISSN 1896-9151	Wersja drukowana ISSN 1734-1922
Przegląd Menopauzalny	Klinika Ginekologii i Chorób Menopauzy ICZMP	Termedia Publishing House	Pełne teksty od 2002 r. dwumiesięcznik	Wersja drukowana ISSN 1643-8876

* Współpracowane z Polskim Towarzystwem Pediatricznym.

Źródło: opracowanie własne.